

1904 aug. 31 és szept. 1

Gurban Konstantin cikke az aradi Tribunában a Berzeviczy-törvényjavaslatról¹VKM 1906 : 480
(Gépellt másolat)

A Magyarországon élő nemzetiségek aggodnak a Berzeviczy-javaslat miatt. Azaz attól félnek, hogy ha ebből törvény lesz, és hogy ha az gyakorlatba fog helyeztetni, ki fognak vetközni nemzeti-ségükből és a magyar elembe fognak beolvadni.

Mint román, ami vagyok, én is elmélkedtem eme javaslat felett, és azt tanulmányozva, egyes következményekre jutottam, amelyeket a hirlap útján bocsátok a román közönség méltatására, hogy azok úgy iskoláink helyzetének, mint a magyar kormány törekvésének a tisztázásához hozzájáruljanak.

Osszuk fel tehát az anyagot a következő négy részre:

1. A javaslatnak a célja és annak indokai.
2. Annak jogosultsága.
3. A cél elérésére szükséges eszközről és a javaslat végrehajtása.
4. Következtetések.

I. A javaslat indokait magyar honfitársaink természetében és azoknak abbéli forró vágyukban kell keresni, hogy mint etnikai nemzet tarthassák fenn magukat.

Nem csodálkozom, hogyha ők kézzel-lábbal dolgoznak fajuk megszilárdításán, és ha lehetséges, más fajok meghódításán és azoknak a magyar elembe való beolvasztásán, hogy ekként megerősödjenek. Ők ugyanis tudják azt, hogy kevesen vannak, rosszakkal-jókkal együtt alig vannak 8–9 millió; *azonban azt is tudják ők, hogy eme szám csak képzelt (fiktív), ők maguk állapították azt meg úgy, ahogy akarták és ahogy teheték.*

Azt is tudják ők, hogy a Magyarországon élő többi nemzetiségek nem szimpatizálnak velük, nem pedig azért, mert leleplezték az ő magyarosítási törekvésüket, a magyarosítás pedig — természetesen — a nemzetiségek rovására történik, tehát a nemzetiségek ellenállása nem egyéb, mint egy védekezés, mégpedig törvényes védekezés; eme törvényes védekezésből fejlődött ki a magyar elem és a Magyarországon élő nemzetiségek között egy civakodás, amely ahelyett, hogy megszűnnék, mind nagyobb bősziúltséggel folytatódik, azt hive az uralkodó elem, hogy a nemzetiségek bele fognak unni a küzdelembé és meg fogják magukat adni, míg másrészt a nemzetiségek azt remélik, hogy a hatalmon levő magyar elem meg fog győződni arról, hogy hiába fáradozik — ami nem megy, nem megy —, aztán vége! . . . így tehát ahelyett, hogy még feszültebb állapotokat teremtene, fel fog ébredni, és a haza érdekében a barátság pontjait fogja keresni a nemzetiségekkel, és az ellenségeskedést abba fogja hagyni.

Így képződött hazánkban két ellenséges tábor; egy támadó és egy védekező. Az elsőnek az a célja, hogy etnikailag egyesítse a haza népességét, mégpedig — *hazafiság jelszava alatt*; a második tábor célja pedig az önvédelem.

Hogy ne menjünk messzire a történelmi múltban, az uralkodó elem csakis a dualizmus érájától kezdve próbálta meg sokféleképpen etnikai beolvasztási tervének az érvényesítését, így pl. mikor *a megyék új beosztására vonatkozó törvényt hozta, midőn a helységek névtárát csinálta, ahányszor csakis magyar tannyelvű állami iskolákat és kisdóvodákat létesített, midőn behozta az állami anyakönyveket, amelyekben ama személyek nevei, akik születnek vagy meghalnak, csakis tősgyökeres magyar nevek legye-*

¹ A gépellt fordítás-másolat bevezető szövege így hangzik: „Másolat. Az aradi *Tribuna* román hirlap 1904. aug. 31-én és szept. hó 1-én megjelent számaiban foglalt és Gurban Konstantin borosjenői gör. kel. román es-peres által írt *A Berzeviczy javaslat*hoz című vezércikk fordítása.” — Az irat 1956 őszén — az *OL VKM* anyagának kiegészékor — elpusztult.

nek, így a telekkönyvekben és a hírlapokban sem lehet látni román neveket, csakis akkor, ha azok viselői valamely bünténnyel vagy szegyenletes tettel állanak összeköttetésben, máskülönben — mindig csak Pál, István, Simon, Szilárd stb. Ahány telepítés történt, az mind a magyarosítás érdekében történt; a vasutaknál a nemzetiségűek közül nem alkalmaznak hivatalnokokat, de még baktereket sem, akiket pedig alkalmaznak, azoknak meg kell változtatniok a nevüket; a vasúti pénztárnál ne kérj román nyelven vasúti jegyet, mert addig forgat, amíg magyar szót vesz ki belőled; a honvédségnél mennyit kell elszenvedned, amiért románul beszélsz és amiért nem tudsz magyarul, és nincs a nemzetiségek kebeléből az az intelligens ember, aki ne ismerné eme sikánírozásokat és még sok más mindent, amikor nap-nap után látunk és tűrünk, és nincs kinek panaszkodnunk, hanem az ég felé, atyáink Istenéhez fohászkozunk, hogy távolítsa el tőlünk ama csapásokat, amelyek annyi szemtelenséggel és annyi kimélettenséggel szabotnak reánk!

De vajon mindezek után megfogytak-e a nemzetiségek? Megszökött-e valaki közülünk? Lehet „a kárhozat fia”? — Övéké legyen!

A harc folytatódik, a vesződés nem szűnt meg. A támadó tábor még mindig azt hiszi, hogy a védekező tábor le fogja tenni a fegyvert, nem lévén hadikészlete (munició), mert szegény, és különösen azért, mert távol fogja magát látni az állami kedvezményektől és az állami hivataloktól; annak a háta mögött sok küzdő van, akik azt kiáltják a vezetőknek: intézzetek rohamot, most van annak az ideje, ne hagyjátok, hogy elmúljon az . . . magyarosítsatok! magyarosítsatok! — A védőtábor a helyén áll, nem mozog, úgy áll, mint a vizek hullámaintól csapdosott szikla; és azt mondja: „A víz lefolyik, a kövek megmaradnak”; állhatatoskodik a szegénységben, tűr és azt mondja: „hogy a türelmet nem adják pénzért”; büszkén tekint a kevés számban levő, de kiváló vezető férfira, akik egy-két szóval neveltséggé teszik a magyarosítási törekvést és megvetéssel mosolyognak az ellenség agryémes szemtelenségén, amely ahelyett, hogy babért aratna, döglött lovak patkói után jár.

Ilyen körülmények között fogamzott meg a Berzeviczy-javaslat.

A javaslat célja a nemzetiségek megmagyarosítása és ezek etnikai egyesítése, az uralkodó magyar elem selfuvalkodottságának a kielégítése, amely azt kiáltja: intézzetek rohamot, magyarosítsatok, amíg nincs késő!

Vajon utolsó kísérlet lesz-e ezen javaslat ama fajtából, vagy tovább fognak-e haladni a támadásban — ez azoknak az esztől és bölcsességétől függ, akik a harcot provokálják, akiknek az eszt világotja meg az Isten, minket pedig — szabadítson meg a gonosztól.

II. Honfitársaink feljogosítottan érzik magukat, hogy a nemzetiségeket megmagyarosítsák, mert:

1. Ők az állam fenntartó elemei,

2. Mert a haza csak úgy lesz megóva a szétdarabolástól, ha a nemzetiségek be fognak olvadni a magyar elembe.

Én elismerem, hogy az idők folyama alatt a történelmi múltban a magyar elem uralta a nemzetiségeket. A nemzetiségekkel úgy bántak, mint valami leigázott népekkel. Különösen nekünk, románoknak e tárgyat illetőleg sok jelzésünk van a rováson. Én elismerem, hogy ma is a magyar elem uralja a magyarországi nemzetiségeket. Amiként ma van az, így volt az a múltban is, és amiként volt a múltban, így van az ma is. Akkor is meg akartak bennünket magyarosítani, de nem lehetett, mint ahogy nem lehet ma sem. Akkor más kifogások voltak, pl. hogy a sötétségről a világosságra hozzanak bennünket (lucus a non lucendo), hogy a vallási szakadás tévedéséből kivezessenek, hogy az állam által nyújtott hasznoknak és előjogoknak részeseivé tegyenek; most pedig, hogy jó hazafiakat csináljanak belőlünk, hogy ne gravitáljunk más államok felé, hogy szeressük a magyarokat, mint ama elemet, mely hévvel szorít bennünket keblére.

Micsoda nagy dolog az, hogy a magyarországi nemzetiségek beolvadjanak a nemes magyar nép-törzsbe? Mert hiszen másképpen is itt, Magyarországon mindnyájan, ahányan vagyunk, magyar kenyeret eszünk, magyar levegőt szívunk! — Tehát miért ne legyünk mindnyájan egyek — egy nemzet, egy gondolat, egy érzet, egy nyelv legyen nálunk mindnyájunknál. Akkor lesz Magyarország — Magyarország, addig pedig nem!

Ez a jogosultság — magyar urak szerint — hogy beolvasztassanak a nemzetiségek az egyetlen magyar elembe!

Egy számadás korcsmáros nélkül.

Megkérdezték-e bennünket valaha és valahol, hogy meg akarunk-e mi magyarosodni? — És ha megkérdeznének, ők nagyon jól tudják, hogy mi mindannyian, *a püspöktől kezdve a bocskorig tiltakoznánk az ilyen törekvés ellen. És mi jogosítottaknak érezzük magunkat, hogy hitünkhöz és nemzetiségünkhöz makacson ragaszkodjunk.* A természet törvénye, amely nem változtatható meg emberi törvényekkel, nemcsak hogy ment bennünket a világ előtt azért, mert védekezünk a beolvasztással szemben, hanem egyenesen megparancsolja nekünk, *hogy ne hagyjuk el azt, ami nekünk a legdrágább — nyelvünket és nemzetünket —, és hogy ne tegyük magunkat neveltségesekké a civilizált népek előtt. Maguk a mi honfitársaink üznének belőlünk gúnyt, és semmibe se vennének, ha hajlandók lennének ilyesvalamire.*

Mi mint öntudatos honpolgárok, mint amik vagyunk — úgy a jelenben, mint a múltban is hozzájárultunk vagyonunkkal és vérünkkel a hazához, tehát érezzük, hogy mi is államfenntartó elem vagyunk. Vagy-mi?

II. (Második cikk a 157. számból)

Honfitársaink rohamukat még ama körülményekkel is indokolják, hogy a nép mint olyan, bármely nemzetiséghez tartozzék is, nem áll ellene a magyarosításnak, csak a „*semmire való izgatók*” uszítják „*az eszme*” ellen, akik titokban dolgoznak, mint a „*vakondok*”, hogy meghiúsítsák az ő törekvéseiből származó jóindulatot és jötteteiket.

Hogy vannak közöttünk olyan férfiak, akik küzdenek a nép jogaiért és javaiért, az igaz. *De eme férfiak a nemzetiségek vezérférfiai, akiket a nép éppen azért tart nagy tiszteletben és akiktől éppen azért nem tud megválni, mert azokat üldözik, megvetik és „izgató”, „vakondok” jelzővel, és tudom is én, hogy még miféle gúnyvevekkel bélyegzik meg őket; a nép annyira felvilágosodott, hogy belátja, hogy ezen küzdelmeikért és szenvedéseikért megérdemlik, hogy az egész nép részéről tiszteltessenek és felkaroltassanak. Ama erőlködés, hogy befeketíttessenek, ez csak emeli őket a nép előtt; ama törekvés, hogy diszkreditáltassanak, csak még inkább megerősíti őket vezérférfiúi pozíciójukban. Elmúltak amaz idők, midőn ilyen fogásokkal lehetett hatni a népre. Nem vagyunk mi annyira buták, hogy ne tudjuk megkülönböztetni az igazságot az üres szavaktól. Hát aztán honfitársainknál ki volt egy Kossuth? kik ma Bánffy, Apponyi, Komjáthy stb. stb. Hiszen minden népnek megvannak a maguk vezérférfiai, akik értelmességük, merészségük, önmegtágadásuk és hozott áldozataik miatt mint első harcosok tiszteltetnek, mert honfitársainknál sem Están bácsi és az őhöz hasonlók határozzák meg a politikai dolgok menetét, hanem a legfelvilágosodottabb férfiak, akiknek van fájdalomuk nemzetük és nemzetiségük iránt. Ilyen férfiak — hála Istennek — vannak a magyarországi nemzetiségeknek is, van nekünk románoknak is, akik hárommillió vagyunk egymás mellett, és nincs az a földi hatalom, amely el tudna bennünket tőlük választani, mert vannak vezérférfiak, akiket az Isten adott nekünk, hogy világosítsanak fel bennünket azokra nézve, amiket tennünk kell, hogy elkerüljük mindama kelepécét, amely felállítatnék nyelvünk és nemzetiségünk művelésének az útjában.*

A mi vezérférfiaink sohasem tanácsolták azt a népnek, hogy váljanak el az anyahazától, azt sem hogy más országok felé gravitáljanak, a mi közéletünk harcaiból ilyen példákat sem lehet felmutatni

Mivel indokoltatik még a mi javaslatunk jogosultsága? Azzal, hogy a nemzetiségek az életben való érintkezéseikben segítve legyenek, és hogy nyújtassék nekik lehetőség arra nézve, hogy egymás közt beszélhessenek.

Eme kérdést már rég megfejtették maguk a nemzetiségek minden javaslat közvetítése nélkül; *természtörvénynek kell annak lennie, hogy Erdélyben a székely a szásszal nagyon jól megértik egymást románul; Bánátban és az aradi részeken a sváb a magyarral román nyelven érintkezik. Magyarország ezer éven át mint erős és nagy állam állott fenn. Én azt hiszem, hogy az érintkezés eme csatornája még a jövő millenniumban is fenn fog állani, mert maga a természet hagyta azt meg az embereknek. A természet törvénye felette áll az emberi paragrafusoknak, és téves ama számítás, hogy változás idéztesse elő a természet törvényében — fogásokkal, csempészettel, ámitásokkal; ez előbb vagy utóbb megbosszulja magát.*

Tehát vagy nem vagyunk kapacitálhatók, és akkor a mi hibáinkért hagyjanak nekünk békét; ha pedig a javaslatnak nincsenek meggyőző indokai — és akkor annak a hibájáért —, *dobjátok ezt a pokol mélyeséges fenekére.*

III. Lássuk most, hogy minő eszközei vannak a javaslatnak, hogy célját elérje, és miként hiszi azt végrehajtani.

A nemzetiségeknek az iskola által való megmagyarosítása az egy olyan nagy dolog; hogy maga a javaslat sem bizza azt egyenesen az államhatalomra, hanem azt maguknak a nemzetiségeknek a terhére utalja, az államhatalom csak biztatja, uszítja anyagi eszközökkel, és erőszakkal támogatja a magyarosítás végrehajtását. A vadász a préda elébe megy, és hogy bizonyosabb legyen az eredményben, visz magával agarakat és kopókat is, hogy ezek bekerítsék, fussanak, fáradozzanak a préda után, míg maga a vadász egy állandó helyen áll, ahová fogják hozni a prédát — hogy azt lelője. Mít mond a javaslat? Emeljétek a felekezeti tanítók fizetéseit; emeljétek a ti pénzetekből, és ha nem vagytok erre képesek — adok én is nektek segítséget (!); ti körülbelül 5—700 Ft-ot költötök egy iskolára, adok én is nektek száz forintot. Más szavakkal: *Én tudom, hogy ti szegények vagytok, és nehezen hajtjátok be a kultuszadót, mert az államhatalom kivette azt a község büdzséből, és megtiltotta az előljáróknak, hogy azt behajtsák, de mindazonáltal megparancsolom nektek, hogy emeljétek azt, hogy tanítóitok jobban legyenek fizetve; e tanítók meg fogják érteni talán, hogy én emeltem az ő fizetésüket, tehát egyidejűleg meg fognak érteni, hogy mit akarok én, és iparkodni fognak engemet szolgálni — annyival is inkább, mivel ezentúl én fogok felettük itélkezni; nektek hűfelekezeteknek pedig adok elég szórakozást arra nézve, hogy civakodjatok a néppel a kultuszadó behajtása miatt; a tanítók szívesebben fognak felém (a javaslat felé) vonzódni, mint az egyház felé; tehát én arra buzdítom őket, hogy az iskolás fiúkat tanítsák meg magyarul beszélni, mert ha idővel a bírósághoz fognak menni, hát tudjanak beszélni a bíróval, mert ez talán nem oly buta, hogy egy nyelvel többet tudjon; mert ha el fognak menni a boltba, hát tudjanak magyarul beszélni a boltossal, hogy ne ez legyen arra kényszerítve, hogy megtanulja a nemzetiségek nyelveit, elég ha elveszi azoktól a pénzt; és ha családot fognak alkotni, magyarul beszéljenek a gyermekekkel, s hogy idővel szégyvellék azt, hogy ők románok, szerbek, németek, tótok.*

A neveléséges javaslat nemcsak hogy méltó a szánalomra, de sőt kriminális is az.

Mít gondolnak a javaslat szerzői, hogy mi nemzetiségek és különösen — mi románok, annyira megvert nép volnánk az Istentől, hogy mi magunk vágjuk ki az ágat a lábunk alól — és még hozzá a mi saját fejszénkkel? — Tanítóink annyira műveletlenek, hogy ne értsék meg, hogy minő kötelezettségeik vannak egyházuk és iskolájuk iránt, hogy ne legyenek képesek ellensúlyozni a javaslat törekvését, vagy hogy ne legyen annyi ismeretük a pedagógiából, hogy az, amit a javaslat megkíván — az egy teljes abszurdum, és úgy reájuk, mint a nemzetiségekre nézve is gyalázat! — Istenem, de erősen megvertél bennünket, de őket is!

A javaslat továbbá azt mondja: „Én nem akarom a felekezeti iskolák államosítását (savanyú a szülő), mert nincs pénzem. Bizonyára, ha csak mi románok bezárnók iskoláinkat, az államnak négyezer létező iskolának a gondozását kellene magára vennie. Igen ám, de a mi államunk modern, és négyezer mellett még négyezret kellene létesítenie — összesen tehát nyolcezer állami iskolát — de lehet, hogy még többet is, mert egy modern állam nem tűrhet meg ostoba állapotokat, mint pl. hogy egy iskolában 80 növendéknél több legyen, hogy elmaradjon egy fiú vagy egy leány az iskolából. — Eme nyolcezer iskola, azoknak felépítése, fenntartása, berendezése, a tanítók fizetései — számitsátok, mennyibe kerül? Mily összegre rúgna az állam büdzséje, ha egy hazai vallásfelekezet sem tartana fenn iskolákat? Eme szempontból elhisszük, hogy a javaslat nem sóvárog az államosításra.

A nép is megvetéssel tekintene arra az iskolára, amelynek tanítója nem járna templomba, amelynek növendékei nem minisztrálnának a templomban, halottnál, Jordánál (házszentelés vízkereszt ünnepén), egyházi körmenetekenél, akik nem tartanak meg az ünnepeket stb. És aztán hol fog találni a javaslat annyi román tanítót a románoknál, annyi szász, szerb, tót tanítót — az ő nemzetiségükénél? — (Mert jól jegyezzük meg, hogy a javaslat tudja azt, hogy pl. vagy magyar vagy zsidó tanító a nemzetiségek egyik iskolájában sem lenne képes eredményt felmutatni, sőt mi több, az ilyenekkel a nép-

nevelés és a tanító is nevetségessé válna, aki 2–3 előadási óra után felterjesztené kérvényét át-helyezését illetőleg.)

Belgiumra való hivatkozás, hogy ott három nyelven tanítanak — annak dacára, hogy jól-esnék nekünk, ha léteznének ilyen tünetek, bocsásson meg nekem bárki is — én ezt nem hiszem. És ha a hasonlat kedvéért el is hinném, Magyarországon ez nem lehetséges. Csak egy próbát tegyen a javaslat, hozza el a legjáratasabb és a legelbizakodottabb pedagógusát, és meg fog győződni, hogy ez nem lehetséges.

Igen ám, de a javaslatot mindazonáltal végre kell hajtani, mert ha nem, a törvényt nem teljesítő tanítók el lesznek mozdítva. „Hiszi a pizsi.” Egy sem lesz elmozdítva, vagy mindnyájan el lesznek mozdítva. Ad impossibilia nemo obligatur.

Tragikus és kriminális dolog volna, ha egy megvalósíthatatlan eszméért az államhatalom kivenné annyi család szájából a kenyeret. És a világ összes zsarnokságai közül egyik sem múlná felül a javaslat-ban tervezett zsarnokságot, hogy öntudatos egész nemzetek arra kényszeríttessenek, hogy a nemzetiségük-ből való kivetkőztetés céljához a saját vagyonukkal járuljanak hozzá. Nagyobb zsarnokságról nincs tudomásunk a népek történetében.

IV. Ha mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy a javaslat nem valósítható meg, nincs megindokolva meggyőző bizonyítékokkal, nem jogosult és nem hajtható végre — de sőt lehetséges, hogy veszedelmes következményeket hozhat minden esetre — hevesebb ellenségeskedést a haza fiai között —, ebből az következik, hogy helytelenítjük annak törekvését, és azt tanácsoljuk szerzőinek, hogy egyszerűen tegyék a láda fenekére, hogy az ne lássa a napvilágot. Ez lenne részükről a legbölcsebb eljárás.

Bármely új törvénynek, midőn az tervezetik, magán kell viselnie az igazság kritériumát, eme javaslat sérti az ország polgárai többségének az igazságérzetét, tehát annyival odiosusabb és veszedel-mesebb — nem is annyira a nemzetiségeknek, mint inkább a hazának.

Eme javaslat inkább megfelel egy álomnak, egy ábrándos képzelődésnek, inkább megfelel egyes heves, érzelmős fiatal embernek, de nem felel meg komoly férfiak ítéletének, annyival kevésbé — az államférfiak okosságának, akik bölcs behatolással és higgadsággal kell hogy mérlegeljék még az egyes szavakat is, nehogy ne mérlegeljék a törvényjavaslatokat, amelyeket a haza boldogságára akarnak alkalmazni. Nálunk Magyarországon történetesen a honpolgárok különböző öntudatos s a közéletre ébredt nemzetiségekhez tartoznak.

Egy ábrándkép kedvéért nem szabad szemet hunyni eme reális állapot előtt. Hosszú időn át, száz és száz éveken át kellene egymás közt harcolnunk, és még akkor is bizonytalan a javaslat céljának az elérése. A természet folyását nem lehet megakadályozni.

Nálunk Magyarországon a természet folyása az, hogy minden nemzetiség a saját természetük által megszabott irányban fejlődik. A nyelv, az ősi szokások, a vallás, a családi kultusz, a vérköte-lékek, a létező intézmények — sem nem holmi játékszerek, sem nem múlandó árnyékok; ezek mélyen vannak bevésve minden egyes honpolgár szívében. Kegyelettel műveli azokat, és életével védi meg azokat, hogy utódainak egyenes örökségképp hagyhassa. A ruténnel való példa ne bátorítsa fel magyar honfitársainkat (nem merem azt mondani, hogy testvérek, mert attól félek, hogy azt vissza-utasítanak) a támadásra. *Egy nép, mely ma elnyomott, lehet hogy holnap felébred álmából, amelyben úgy tűnik fel, hogy alszik.*

Nálunk Magyarországon az államférfiaknak meg kellene könnyíteniök azt, hogy a nemzeti-ségek ne érezzék magukat idegeneknek a saját hazájukban, a minisztertől kezdve a községi írnokig — vajon mi vagyunk mi ezek előtt? Holmi jövevények, figyelmen kívül hagyottak, egy egyszeri utcai találkozásnál elárulják magukat, hogy nekünk nem barátaink. Az idők változékonyak, lehet, hogy valamikor szükségünk lesz egyikünknek a másikára; vajon hogy lesz lehetséges köztünk egy közeledés, egy őszinte barátság, midőn ma annyira eltávolozunk egyikünk a másikatól! És ki viseli a hibát?

Ha a magyar kormány őszintén akarná a népoktatás előrehaladását, úgy ama eszközöket is támogatnia kellene, amelyek szükségesek erre nézve. A kultuszadót, a felekezeti iskolák tanítói

fizetésének a behajtását magára kellene vennie; ő azonban éppen az ellenkezőjét csinálja. Mily előnyös volna a népnevelésre nézve, és milyen jól állana a kormánynak, ha elrendelné, hogy közegei legalább annyi szolgálatot tennének kulturális ügyünknek.

Mi szegény, nagy igények nélküli hitfelekezet vagyunk, és amiként tudva van, szolgálatot teszünk az államnak, mert ha nem mi tartanánk fenn iskoláinkat, az állam kényszerítve volna tíz milliókra rúgó összeggel megterhelni az ország büdzséjét, lojális és békés honpolgárok vagyunk, és a kormány még annyit sem tesz meg nekünk, hogy szakközegeivel, amelyek minden községben vannak, behajtsa a kultuszadót. A zsidók bezártak majdnem minden iskolát, a magyarok (a hitfelekezetek) követik őket; az ő gyermekeik az egész ország által fenntartott iskolákban tanulnak. Nekünk az állam egy iskolát sem állított fel román, szerb, tót, német tannyelvvel; kényszerítve vagyunk, hogy amellet, hogy hozzájárulunk az állami iskolákhoz, még felekezeti iskolákat is tartunk fenn és a kormány annyira nagylelkű, hogy megtiltja a községi közegeknek, hogy behajtsák a tanítói fizetéseket! Szép jelzés a rováson!

Az én végkövetkeztetésem ez: Ha a kormány nem vonja vissza a javaslatát, abból törvény lesz, és mi alávetjük magunkat; végrehajtani azt nem hajthatjuk végre, mert az felülmúlja a mi erőnket.

Iskoláinkat, úgy, ahogy tudjuk, szegénységünkben továbbra is fenntartjuk, és fenyegeessen bennünket bármily veszedelem, az elpusztulástól nem félünk, mert velünk van az Isten, és bizunk az elnyomottak jövőjében.

Mondtam: Budapest, 1904. november hó 29-ik. Diamant s. k.

A fordítás hitelül: Bpest, 1904. november 30. Huszár Antal s. k.

A másolat hitelül:
Gozsál Kálmán
elnöki iroda s. tiszt.

J

1904 okt. 18

Berzeviczy-féle törvényjavaslat „a népiskolai közoktatásról szóló 1868. XXXVIII. és a népiskolai hatóságokról szóló 1876. XXVIII. tc. módosítása tárgyában” indokolással¹

1901—06. évi Képv. Irományok, XXXV, 380—419, 430—432, 433—434, 437,
438—439, 444—448. l.

I. FEJEZET

TANKÖTELEZETTSÉG

1. §

Minden szülő (gyám vagy gazda) köteles gyermekét (gyámoltját, cselédjét) hatodik évének betöltésétől tizenkettedik éve betöltéséig, tehát hat éven át a nyilvános elemi népiskola mindennapi, tizenkettedik évének betöltésétől tizenötödik éve betöltéséig, három éven át pedig az elemi népiskola ismétlő tanfolyamába rendszeren járattani.

¹ A törvényjavaslat teljes, az indokolás kivonatos közlése.